

Ladányi István

„LEGFŐBB MŰVEMET FŰ ALÁ VISZEM”

– A Sziveri János-hagyaték megőrzésének és feltárásának kérdései

Attól tartok, hogy a Sziveri-hagyaték sorsának narratívája jórészt ismerős az irodalmi és más hagyatékokkal foglalkozók számára. A hagyatékokkal kapcsolatos jellemző gondok közül itt számos lehetséges probléma található, a kanonizációs szempontoktól és a szerző és a hagyaték által érintettek életkorától kezdve az alkalmas gyűjtőintézményen, valamint a családi viszonyokon át a magyar államhatárokon kívüli magyar közösségek mint speciális gyűjtőkörök kérdéséig.

Először is különleges és a hagyaték sorsa szempontjából veszélyes helyzetet teremthet a fiatalon elhunyt irodalmárok, művészek problémája. A kanonizációs folyamat még végképp nyitott, a kortársak még javában alkotnak, azok az alkotói folyamatok, csoportosulások, műhelyek, amelyeknek az adott alkotó részese volt, továbbra is élők, alakulásban lévőek. Más részről az elhunyt szerző életkorából adódóan esélyesebb a bonyolult családi-örökösödési konstellációk kialakulása. A túlterhelt muzeális intézményeknek az egyértelműbb megítélés és örökösödési szempontból rendezettebb sorsú hagyatékokkal is megvan a maguk gondja, így a nemzedéki szempontból ugyan meghatározó, de fiatalon elhunyt alkotók anyagai többnyire sokáig nem is kerülnek intézményközelbe.

Sziveri János is a fiatalon elhunyt alkotók közé tartozik. 1954-ben született a Bánság Jugoszláviához, Szerbiához, a Vajdasághoz tartozó részében, Muzslya/Muzsla faluban. (Sziveri nem szerette a Muzslya változatot, a lokális nyelvben élő Muzsla változatot használja a szövegeiben.) Muzsla meghatározóan magyar település volt, és ma is annak számít, noha mára egybenőtt Nagybecskerek (szerbül Zrenjanin) várossal, közigazgatási szempontból a szerb identitású város városrésze. Egyébként a Közép-Bánság legnagyobb magyar közössége él ezen a településrészen. Sziveri rövid életútja igencsak eseménydús, azoknak a kacskaringóknak bármilyen vázlatos megidézése is meghaladja a jelen írás ésszerű terjedelmét, ahogyan a több mindenben tehetséges bánsági, munkáscsaládból származó gyerek eljut a *költészet* és a *költő* cím vállalásához, és lesz igen korán, 24 évesen az akkor már a magyar nyelvterületen legendákkal övezett és megbecsült újvidéki *Új Symposium* folyóirat szerkesztőségének tagja, 1980-tól, 26 évesen pedig a folyóirat főszerkesztője. A pályáiv 1983-ban törik meg, amikor politikai okokból, a folyóirat radikális irodalmi hangvétele és „politikai érzéketlensége” miatt megvonják tőle a bizalmat, leváltják a szerkesztőséget, és gyakorlatilag száműzik a vajdasági magyar kulturális életből. Egy 1989-es interjúban 1985-re datálja a gyomorfekélyét, és sokáig valóban ezzel a diagnózissal kezelik. Mire felismerik a gyomorrákot, addigra már visszafordíthatatlanok a folyamatok. 1989-ben családjával áttelepülnek Magyarországra, a budapesti gyógykezeléshez még fűződnek némi remények. 1990. február 1-jén, 36 éves korában hunyt el Budapesten.

Költészete és szerkesztői tevékenysége mind a jugoszláviai, vajdasági magyar irodalom, mind az egyetemes magyar irodalom perspektívájából figyelemre méltó. Költészetének önértéke, ugyanakkor szerkesztői tevékenységének irodalomtörténeti, művelődéstörténeti szerepe miatt sem mellékes, hogy mi történik a hagyatékával.

Az irodalmi életmű megismertetése és a szerző kanonizálása szempontjából a Sziveri János Társaság a Sziveri János-díj megalapításával és évenkénti odaítélésével, továbbá a költői életmű publikálásának a szorgalmazásával, a költő özvegyével, Utasi Erzsébettel karöltve igen sokat tett az elmúlt negyedszázadban. Az Utasi Erzsébet szöveggondozásával és Mátis Lívia szerkesztésében 1994-ben a Kortárs Kiadónál megjelent *Sziveri János minden verse*, majd a szintén Utasi Erzsébet által szöveggondozott, Reményi József Tamás által szerkesztett, 2011-ben megjelent *Sziveri János művei* kötet az életmű befejezett szövegei tekintetében megnyugtató helyzetet teremtett. Ez utóbbi magába foglalja a szerző megjelent versesköteteinek anyagát, a hagyatékban maradt gyermekverseket, a drámai műveket, közírói munkáit, a fiatalkori képzőművészeti írásokat, sőt a festőnek készülő költő fennmaradt rajzait, továbbá sajátos önéletrajzát. Az életmű recepciója tekintetében az *Ex Symposion* folyóirat 1999-es 28–29. tematikus összeállítása, valamint a Sziveriről szóló legfontosabb írásokat összegyűjtő, Reményi József Tamás szerkesztésében megjelent *Barbár imák költője* (Kortárs Kiadó, Budapest, 2000) voltak fontos állomások, majd az utóbbi tíz évben több folyóiratban tematikus szövegblokkok, Sziveri-konferenciák, Lábadi Zsombor *A lebegés iróniája* című monográfiája (Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2008), továbbá a veszprémi Pannon Egyetemen a Sziveri János Intézet létrehozása mutatták a Sziveri-életmű iránti élénkülő figyelmet.

Írott és hangzó dokumentumokból, képzőművészeti alkotásokból, műtárgyakból és használati tárgyakból álló hagyatékának sorsa azonban korántsem rendezett. A hagyaték problémái részben tipikusak, részben sajátosak, de mindenképpen túlmutatnak az egyéni alkotói életúton és életművön.

Sziveri János nem egyszerűen az *Új Symposion* folyóirat főszerkesztője volt 1980 és 1983 között, de a húszas évei elejétől haláláig korosztálya meghatározó kultúraszervező egyénisége, kiterjedt magán- és szerkesztői levelezéssel. Kapcsolatai korán túllépnek a saját kisebbségi közege határain, levelezésben van a hasonló ízlésvilágú magyarországi, erdélyi és nyugati emigrációban élő magyar irodalmárokkal, kapcsolatban van a *Mozgó Világ*, a párizsi *Magyar Műhely* körével, illetve Szócs Géza révén az erdélyi magyar irodalmi élettel is. Levelezése, a folyóirathoz, a leváltásukhoz kötődő dokumentumok egy korszak irodalmi folyamatainak, kapcsolattartási módozatainak megismerése, a korabeli kapcsolati háló föltérképezése szempontjából is értékes.

A hagyaték zöméről Budapesten élő özvegye, az irodalmi hagyaték örököse és Sziveri János jogutódja, a hagyaték sorsa szempontjából szerencsés módon magyartanár és könyvtáros végzettségű második felesége gondoskodik. Az ő felelősségteljes és szakmai szempontból sem kifogásolható hozzáállásán túl azonban megoldatlan a hagyaték biztonságos tárolása, szakszerű rendezése, kutathatósága.

A Sziveri János Intézet könyv- és folyóiratanyagot, fényképeket, az *Új Symposion* működését dokumentáló plakátokat, illusztratív jellegű kéziratlapokat, illetve a Sziveriről a családi hagyatékban fennmaradt hanganyagot kapott tőle megőrzésre. Ennek komplexitásában a legértékesebb része az a hanganyag, amely Sziveri versmondásait, az

Új Symposion egyik irodalmi estjének hangfelvételét, rádióműsorok hangfelvételét tartalmazza. Az analóg, hullámzó minőségű felvételeket a *Pasztorál* című hangzó és nyomtatott anyagot tartalmazó kiadvány előkészítése keretében, a zentai Vajdasági Magyar Közművelődési Intézettel együttműködésben digitalizáltuk, hangzási minőségét feljavítottuk, vagyis megtisztítottuk a hangkazetták romlásából és a különféle háttérzajokból adódó hanghatásoktól. Ez a digitalizált anyag megtalálható mind a veszprémi Sziveri János Intézetben, mind a Vajdasági Magyar Művelődési Intézetben, illetve Utasi Erzsébetnél. Az anyag egy részének személyes jellege miatt az özvegy engedélyével kutatható.

A hagyaték további részének sorsa megoldatlan: így a muzslai szülői házban, Sziveri első feleségénél és első fiánál, a rokonoknál, ismerősöknél maradt dokumentumoknak, esetleg kéziratoknak, illetve a Sziveri János Lengyelországba került hűgánál lévő közös családi anyagnak az elérhetővé tétele, kutathatóságának biztosítása további erőfeszítéseket és anyagi ráfordítást igényelne. Fiatalon elhunyt alkotóról lévén szó az anyag nem kis része különféle érzelmeket és érzékenységeket is érinthet. Biztató, hogy alapvetően minden érintett részéről megvan a jó szándék arra, hogy az anyag biztonságos helyre kerüljön, és szabályozott körülmények között kutatható, felhasználható legyen. Intézetünk meghitt baráti kapcsolatot ápol Sziveri János özvegyével. Ennek része, hogy tiszteljük érzelmi ragaszkodását és azt a szándékát, hogy az anyag elsődleges feldolgozását ő végezze el.

Nehezen felbecsülhető a hagyaték esetleges anyagi ellenértéke – különös tekintettel a különböző tulajdonosok érzelmi kötődésére és azoknak az intézményeknek az anyagi helyzetére, amelyek érdeklődnének a hagyaték iránt. A hagyaték sorsának rendezésére több, egymást részben kizáró forgatókönyv is körvonalazódott. A Sziveri János Intézet mellett szóba került a Petőfi Irodalmi Múzeum, mint a hagyaték lehetséges őrzőhelye. Nem mellesleg a hagyaték érinti a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet állománygyarapítási érdeklődését is.

A Sziveri-hagyatékhoz kapcsolódóan egy lehetséges Sziveri-gyűjtemény szempontjából számba kellene venni író társainak, levelezőpartnereinek hozzá kapcsolódó iratanyagát, fényképeit, egyéb dokumentumait. Itt elsősorban a veszprémi Fenyvesi Ottó, a vajdasági Temerinben élő Csorba Béla, a budapesti Zalán Tibor rendelkezhet értékes anyaggal. Különleges értéket képviselnek Dormán László fotói, ő a '70-es és '80-as években a szó szoros értelmében szinte minden fontos kulturális eseményt végigfotózott a Vajdaságban, a díjátadásoktól a diák irodalmi vetélkedőkön át a jelentősebb kocsmázásokig. A Sziverihez és az *Új Symposion*hoz kapcsolódó fotóanyagának a megszerzése és rendszerezése, kutathatóvá tétele fontos feladat.

A Sziveri-életút és -életmű szempontjából pótolhatatlan anyagot őrizhet a Forum Kiadóház irattára is, benne az *Új Symposion* iratanyagának egy részével.

Megválaszolásra váró kérdés, hol célszerű, illetve méltányos a hagyaték elemeit őrizni. Méltányos-e elhozni a költő szülőfalujából az ottmaradt anyagot? Ott a közösségi identitásnak részét képezik ezek a dokumentumok. Ugyanakkor teljesen esetleges, hogy melyik pillanatban mi történik ott egy-egy fényképpel vagy a szülői házban maradt, az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején gyűjtött könyvanyaggal, amely kis mennyiség ugyan, mintegy 50 könyv, de jelzi a fiatal Sziveri érdeklődését, azt például, hogy középiskolásként teljesen képben volt a Symposion-mozgalom tevékenységével kapcsolatban, megvásárolta az új könyveket, és „anyanyelvi szinten” sajtátította el a symposionisták neoavantgárd

formanyelvét. Nemrégén a szülőfaluban került elő egy gyerekkori, 14 éves korából származó kéziratos versgyűjteménye, egy iskolai füzetbe másolva, az 1968-as *Hippy-imák*. Rendkívül érett költészeti anyagról van szó, amelybe az *Ex Symposion* folyóirat 88. (2014), *Kézirat* tematikájú számában nyerhetünk betekintést. A füzet címe talán nem független Tolnai Ottónak az *Új Symposion* folyóiratban abban az évben megjelent *Hippy novelláitól*.

Vajon a centrális nemzeti gyűjtőhelyeken, vagyis a Petőfi Irodalmi Múzeumban vagy az Országos Széchényi Könyvtárban vannak-e legjobb helyen az anyagok? Milyen szerepük lehet az egyetemi intézeteknek, kutatócsoportoknak, az emlékházaknak? Az ilyen jellegű életművek esetében, véleményem szerint célravezetőbb, ha olyan, hagyatékgondozási szempontból megbízható helyen van az anyag, ahol tényleges kutatásokat segíthet, illetve inspirálhat.

A Sziveri János Intézethez hasonló egyetemi intézetek, kutatócsoportok a nagy gyűjteményekhez képest különleges figyelmet tudnak fordítani a hozzájuk kötődő anyagra, és nemcsak őrzik, hanem napi szinten, kiemelt tevékenységként foglalkoznak az adott szerzői hagyatékkal. Erre mutat jó példát a Szegedi Egyetem Bölcsészkarán működő Hajnóczy-műhely. Természetesen meg kell előzni azokat a veszélyeket, amelyek egy-egy ilyen gyűjtemény esetében a helyszínhez, a befogadó intézményhez, pontosabban a személyi kötődésekhez kapcsolódnak, vagyis gondoskodni kell az anyag szakszerű és biztonságos megőrzéséről, a kutathatóságról, illetve az esetleges intézményi átalakulások, személyi változások nyomán az anyag biztonságos továbbörökítéséről és eljuttatásáról valamelyik centrális nemzeti archívumba.

Mindez nemcsak egy szerzői hagyatéék sorsáról szól, hanem egy irodalmi korszak és nemzedék, illetve egy régió kultúrája szempontjából is jelentős dokumentumegyüttes biztonságos megőrzéséről, kutathatóságáról, feldolgozásáról.